

KS. JAN PIETRZYKOWSKI SDB

WKŁAD SALEZJANÓW W ŻYCIE KOŚCIOŁA (ARCHI)DIECEZJI ŁÓDZKIEJ 1922–1998

W 1920 r. papież Benedykt XV bullą *Christi Domini* powołał do życia diecezję łódzką, pierwszą nową jednostkę kościelną w odrodzonej Polsce. Początkowo jej terytorium składało się tylko z pięciu dekanatów wyłączonych z archidiecezji warszawskiej, a następnie w 1925 r. powiększono o sześć dekanatów z diecezji kujawsko-kaliskiej. W rezultacie tych zmian diecezja łódzka obejmowała 7450 km² powierzchni, 105 parafii, z 193. księżmi i blisko 900 tys. wiernych. W ówczesnych statystykach kościelnych figurowała na ostatnim miejscu pod względem liczby domów zakonnych oraz liczby kościołów przypadających na liczbę wiernych. Dużym utrudnieniem skuteczności duszpasterstwa były: bezrobocie, strajki, kryzys gospodarczy, ogromne zróżnicowanie wyznaniowe społeczeństwa, brak integracji, anonimowość i niekontrolowany napływ ludności do Łodzi¹.

Smutną spuścizną po czasach zaborów był brak ośrodków życia zakonnego. Diecezja łódzka otrzymała tylko cztery domy zakonów męskich; z części archidiecezji warszawskiej – franciszkanów w Łagiewnikach (od 1918 r.) i jezuitów w Łodzi (od 1920 r.) a z diecezji kujawsko-kaliskiej – misjonarzy św. Wincencego á Paulo w Pabianicach (od 1919 r.) i bernardynów w Piotrkowie Trybunalskim (od 1923 r.). Pierwszy ordynariusz łódzki biskup Wincenty Tymieniecki (1921–1934) od początku rządów troszczył się o zwiększenie liczby domów zakonnych w diecezji. Już w 1921 r. wrócili do Brzezin reformaci, a w Łęczycy pracowali jezuici (1923 r.) w kościele pobernardyńskim, który później za posługi biskupa Włodzimierza Jasińskiego (1934–1946) przekazali bernardynom. W stolicy diecezji rozpoczęli działalność bonifratrzy (1924 r.) i bernardyni (1930 r.). Oprócz obecnych już zakonów ordynariusze sprowadzali do pracy na terenie diecezji także nowe, rozwijające się zgromadzenia zakonne. Wśród nich na

¹ Por. K. Gabryel, *Powstanie diecezji łódzkiej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 1994, nr 4, s. 87, 92; S. Grad, *Zarys dziejów diecezji łódzkiej w okresie międzywojennym*, tamże, s. 93; Z. Czosnykowski, *Duszpasterstwo w diecezji łódzkiej w okresie minionego pięćdziesięciolecia*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” 45 (1971), nr 1–2, s. 73.

pierwszym miejscu znaleźli się salezjanie, którzy w stosunkowo krótkim czasie (1922–1927) zorganizowali aż trzy domy zakonne. Towarzystwo Salezjańskie realizowało nie tylko swoje posłannictwo, jak wychowywanie młodzieży poprzez szkoły, oratoria, dom dziecka, ale też w pełni odpowiadało na zapotrzebowanie młodej diecezji przez podjęcie się zorganizowania i prowadzenia parafii, budowy kościoła, czy też utrzymanie i konserwację obiektów architektury i sztuki sakralnej².

Szybki rozwój zakładów salezjańskich nastąpił po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Pierwszą placówkę w byłej Kongresówce otwarto w Kielcach w lutym 1918 r. w parafii św. Krzyża. W 1919 r. salezjanie objęli kierownictwo szkoły w Aleksandrowie Kujawskim i w Warszawie, a więc w dwóch diecezjach, z których powstało biskupstwo łódzkie³. Z inicjatywy biskupa W. Tymienieckiego i prezesa Towarzystwa Rzemieślniczego „Resursa” Władysława Wagniera zaofiarowano Towarzystwu Salezjańskiemu kierownictwo Szkoły Rzemiosł w Łodzi. Właściwie było to ratowanie pożytecznej instytucji przed upadkiem, ponieważ szkoła borykała się z dużymi trudnościami finansowymi i kadrowymi. Pierwszych czterech salezjanów (2 księży i 2 kleryków) na czele z ks. dr. Antonim Łatką przybyło do Łodzi 4 sierpnia 1922 r.⁴ Nowy rok szkolny 1922/23 rozpoczęto 11 września. Od początku funkcjonowały cztery działy: ślusarski, tokarski, budowy maszyn i obróbki metali, a wkrótce dyrektor ks. A. Łatka wprowadził dział odlewniczy⁵. W zakładzie nowi właściciele urządzili obszerną kaplicę służącą szkole i okolicznej ludności. 15 października 1922 r. kard. Aleksander Kakowski (Warszawa) w asyście biskupa Stanisława Zdzitowieckiego (Włocławek) i biskupa W. Tymienieckiego poświęcił kaplicę i dom zakonny. Z tej okazji sekretarz stanu kard. Piotr Gasparri przesłał błogosławieństwo papieża Piusa XI. Dwa lata później (15 V 1924 r.) aktem darowizny Towarzystwo Salezjańskie otrzymało Szkołę Rzemiosł na własność, a Ministerstwo WRiOP nadało jej prawa państwowe⁶. Placówka szkolno-wychowawcza szybko zdobyła sobie uznanie i popularność w środowisku łódzkim, dlatego wzrastała liczba uczniów, absolwentów i personelu. Sytuacja ta zmuszała do powiększenia budynku szkolnego, warsztatów i zaplecza rekreacyjno-kulturalnego. Magistrat miasta Łodzi w 1924 r. odstąpił bezpłatnie salezjanom na rozbudowę za-

² *Elenchus cleri saecularis ac regularis diocesos Lodziensis* 1922, 1928; *Diecezja łódzka*, Łódź 1987, s. 92, 154, 166.

³ *25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce*, Mikołów 1923, s. 52, 61, 62.

⁴ J. Pietrzykowski, *Szkoła salezjańska w Łodzi (1922–1992)*, „Seminare”, 1994, nr 10, s. 230; G. Radziszewski, *Salezjańska szkoła mechaniczna w Łodzi (1922–1962)*, Łódź 1996, s. 45, masz.

⁵ Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ), t. 4, Protokół aktu oddania Szkoły Rzemiosł z dnia 10 VIII 1922; Archiwum Inspektorii Warszawskiej (AIW), H. Dz VIII d. Sprawozdanie do domu generalnego w Turynie 29 III 1938.

⁶ AIW, H. Dz VIII d. Łódź – Wodna 1925–1980; List ks. insp. Piotra Tirone do Pomocników salezjańskich, „Pokłosie Salezjańskie” 1922, nr 4, s. 43.

kładu część placu miejskiego przy ul. Wodnej. 26 kwietnia 1925 r. poświęcono kamień węgielny pod nowe gmachy. Prace budowlane wykonywano dość szybko, gdyż już w maju następnego roku w nowej sali (kaplicy) odbył się Salezjański Kongres Misyjny. W sali tej odbyło się otwarcie 29 lipca 1928 r. Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego⁷. Natomiast budowa trzypiętrowego gmachu frontowego posuwała się wolniej, było to związane z światowym kryzysem ekonomicznym. Jednak wykończono budynki, modernizowano pracownię i różne urządzenia oraz całe zaplecze szkoły. Oddano także do użytku internat dla 70 chłopców⁸. Tego wszystkiego dokonano dzięki poparciu władz kościelnych i państwowych, a przede wszystkim dzięki dużej ofiarności pomocników salezjańskich i mieszkańców miasta. O atrakcyjności placówki szkolno-wychowawczej świadczy także napływ kandydatów. W roku szkolnym 1938/39 na 90 miejsc zgłosiło się 360 chętnych⁹.

Ten postępujący rozwój przerwała II wojna światowa. 8 września 1939 r. Niemcy zajęli Łódź, trzy dni później rozpoczęto naukę w szkołach średnich. Na ogólną liczbę 385 zgłosiło się tylko 160 chłopców¹⁰. Trudności w funkcjonowaniu zakładu salezjańskiego rozpoczęły się dość szybko. Już 13 września zakwaterowała się w nowym skrzydle kompania żandarmerii niemieckiej, a następnie pomieszczenia te wykorzystywały inne formacje wojskowe. Pod zarzutem słuchania audycji radiowych aresztowano (24 XI) ks. Łatkę i diakona Wiktora Spinaka. Ksiądz Dyrektor, w celu ratowania zakładu, podpisał *volksliste* i po kilkudniowym areszcie wrócił na Wodną, natomiast diakon Spinek do końca wojny przebywał w obozach koncentracyjnych¹¹. W grudniu 1939 r. opieka społeczna umieściła w internacie 120 chłopców, przebywali oni tam do maja następnego roku. Z polecenia władz niemieckich rok szkolny zakończono w kwietniu 1940 r., co praktycznie oznaczało rozwiązanie szkoły. Wtedy też usunięto zarząd salezjański, a obiekt przeznaczono na zakłady szkoleniowe dla ministerstwa lotnictwa. Zatrzymano wszystkich instruktorów, w tym 13 salezjanów (ks. Łatkę, 7 koadiutorów i 5 kleryków)¹².

Podczas okupacji zakład salezjański ocalał przed zniszczeniem. Po wycofaniu się Niemców przystąpiono do organizowania placówki oświatowo-wychowawczej. Pierwszy rok szkolny trwał od 21 stycznia do 31 lipca 1945 r. Od

⁷ Tamże, Dom p.w. św. Barbary; A. Łatka, *Osobiste wspomnienia 1886–1968*, s. 24; S. Grad, art. cyt., s. 98.

⁸ AIW, H. Dz VIII d. Łódź – Wodna, sprawozdania; „Wieści” 1937, nr 1, s. 2, 9.

⁹ AIW, A. Świda, *Pięćdziesięciolecie zakładu salezjańskiego w Łodzi przy ul. Wodnej*, Łódź 1972, s. 13, masz.; A. Łatka, *Osobiste wspomnienia*, s. 44.

¹⁰ AIW, H. Dz. d. Łódź – Wodna, Wspomnienia salezjanów o domach z okresu 1939–1945, Relacja ks. S. Prusia z czerwca 1945 r. (masz.); Teczka personalna ks. A. Łatki, Kronika z okresu wojny.

¹¹ Relacja ustna ks. J. Robakowskiego spisana w wywiadzie, Łódź 1 X 1992; W. Jacewicz, *Męczeństwo salezjanów w czasie okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, w: *75 lat działalności salezjanów w Polsce*, red. R. Popowski, S. Wilk, M. Lewko, Łódź–Kraków 1974, s. 232–234.

¹² J. Pietrzykowski, art. cyt., s. 232.

stycznia 1948 r. rozpoczęła się batalia władz państwowych zmierzająca do likwidacji dzieła salezjańskiego. Z Kroniki Domu wynika, że najskuteczniejsze okazały się interwencje biskupa Michała Klepacza¹³. Zasadnicza Szkoła Metalowo-Odlewnicza przy ul. Wodnej 34 przetrwała do 1962 r. Była to najdłużej działająca placówka szkolno-wychowawcza na terenie Inspektorii św. Stanisława Kostki.

Praca salezjańska w Łodzi nie ograniczała się tylko do prowadzenia szkoły i internatu. Obejmowała także działalność oratoryjną i duszpasterską. Dzięki istniejącemu od 1924 r. oratorium salezjanie mieli duży wpływ na środowisko robotniczej Łodzi. Chłopcy z miasta gromadzili się każdego dnia po południu, a w niedzielę w ciągu całego dnia. W okresie zimowym i wiosennym uczestniczyło ich dziennie od 300 do 360, a latem i jesienią od 180 do 250. Natomiast po wojnie frekwencja zmniejszyła się o połowę¹⁴. Pożyteczne spędzenie czasu w oratorium miało na celu chronić młodzież od popełniania grzechów i złych wpływów.

16 maja biskup W. Tymieniecki poświęcił nową, dużą kaplicę, która do dzisiaj spełnia funkcję kościoła. W związku z lepszymi warunkami lokalowymi zwiększyła się frekwencja okolicznych mieszkańców na mszy świętej¹⁵. Po przejściu szkoły przez państwo głównym ośrodkiem działalności salezjańskiej przy ul. Wodnej stał się kościół. Od 1960 r. istniał i działał przy kaplicy samodzielny ośrodek duszpasterski, a przełożony domu zakonnego był wikariuszem parafii pw. Podwyższenia Świętego Krzyża. Ze względu na liczną frekwencję wiernych, utworzenie parafii miało być tylko zatwierdzeniem istniejącego stanu rzeczy¹⁶. Rozmowy w tej sprawie prowadzono już z biskupem Klepaczem, a wikariusz kapitulny biskup Jan Kulik zwrócił się z prośbą do papieża Pawła VI o zezwolenie, na erygowanie parafii. Jednak negatywne decyzje Wydziału do Spraw Wyznań opóźniły sprawę o 10 lat. Dopiero 24 maja 1978 r. biskup Józef Rozwadowski mógł uwieńczyć starania pełnym sukcesem¹⁷.

Razem ze zmianą rządów w Polsce w 1989 r. zaistniała możliwość odzyskania szkoły w Łodzi. Salezjanie po prawie 30. latach powrócili do swojej własności. Urzędowe przekazanie budynków wraz z wyposażeniem nastąpiło 2 lipca 1991 r. Natomiast już od września tego roku rozpoczęło działalność koedu-

¹³ AIW, T. Kuratorium – Szkoła, Inspektorat TS do Kuratorium, Łódź 13 II 1948; Kronika Domu, 1947–1956, t. II.

¹⁴ „Wiadomości Szkoły Rzemiosł”, 3, 1927, nr 1, s. 3; *Jedenaście tysięcy wychowanków*, „Półkłosie Salezjańskie” 26 (1948), nr 4, s. 85–86.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Akta Kurii Diecezjalnej Łódzkiej (AKŁ), T. par. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, ks. insp. A. Świda do Kurii, Łódź 18 IV 1968.

¹⁷ AKŁ, bp J. Kulik do Ojca Świętego, Łódź 17 IV 1968; Archiwum Państwowe w Łodzi, Wydział do Spraw Wyznań (WSW) 1548, Decyzja odmowna 27 V 1968; Archiwum Domu, Dekret z 29 IV obowiązujący od 24 V.

kacyjne Liceum Ogólnokształcące im. ks. J. Bosko¹⁸. Jest to pierwsza tego typu placówka szkolno-wychowawcza w Łodzi. Zgodnie z wytycznymi właściciela szkoły, Liceum przy ul. Wodnej 34 jest instytucją prywatną o charakterze chrześcijańskim, wychowującą i kształcącą młodzież zgodnie z zasadami wiary i etyki katolickiej.

Od września 1992 r. w części odzyskanego gmachu mieści się Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego. Początkowo był tylko Wydział Filozoficzny, a od 1996 r. także Wydział Teologiczny, w których kandydaci do kapłaństwa zdobywają formację duchowo-intelektualną.

Drugi dom zakonny na terenie diecezji łódzkiej salezjanie otworzyli w Lutomiersku. W miejscowości tej znajdował się kościół i klasztor poreformacki, zniszczony podczas I wojny światowej. Sprowadzeni przez biskupa Stanisława Zdzitowieckiego reformaci z Krakowa wytrwali tylko niecały rok (od 4 XII 1919 do 25 XI 1920) w swojej własności. Opuszczonym obiektem zajął się miejscowy proboszcz ks. Stefan Niedźwiecki i Komitet Odbudowy. Dzięki ich wyteżonej pracy do 1925 r. odbudowano kościół i zabezpieczono ruiny klasztoru¹⁹. Ponieważ Komitet Odbudowy po pięcioletniej działalności „czuł się zmęczony”, Ordynariusz usiłował znaleźć innych zakonników, którzy podjęliby trud odbudowy i właściwego zagospodarowania klasztoru. Wstępne rozmowy co do możliwości przejęcia obiektu poreformackiego przez salezjanów biskup Tymieniecki przeprowadził z ks. Łatką dyrektorem szkoły przy ul. Wodnej. Inspektor ks. Piotr Tirone, nie mając czasu ani też pieniędzy na wznoszenie nowych domów, przyjmował także stare opuszczone klasztory, aby je remontować i adaptować w celu gromadzenia młodzieży²⁰. Utrzymanie takiego zabytku architektury sakralnej wymagało dużych nakładów finansowych, które przecież mogłyby być wykorzystane na inne cele Zgromadzenia. Salezjanie nie mogli zlekceważyć wysiłków Komitetu Odbudowy, który po konsekracji kościoła zamierzał odbudować klasztor i przeznaczyć go na cele młodzieżowe. Sprowadzeni zakonnicy, poza pracą duszpasterską, zajęliby się wychowaniem młodzieży w duchu religijnym i narodowym, a jednocześnie umożliwiliby im wykształcenie w rzemiośle i rękodzielnictwie. Tego rodzaju pragnienia łączyły zapraszających i zapraszanych²¹. W Lutomiersku na początku planowano otworzyć zakład wychowawczy (sierociniec) dla sierot zaniedbanych, nie mających zdrowego środowiska rodzinnego. 28 maja 1926 r. Ordynariusz podpisał dekret, na mocy którego przekazał salezjanom po wieczne czasy wspomniany kościół i klasztor.

¹⁸ Kronika Domu, Uprawnienia szkoły publicznej przyznano 2 IV 1992 r. Por. Kuratorium Oświaty do Inspektoratu TS w Warszawie, Łódź 2 IV 1992.

¹⁹ Cz. Klinowski, *Dzieje poreformackiego klasztoru w Lutomiersku*, Łódź 1925, s. 6–7; Archiwum Domu, Księga Pamiątkowa Odbudowy klasztoru w Lutomiersku (rkps).

²⁰ ADŁ, t. Lutomiersk, Biskup łódzki do inspektora, Łódź 7 XII 1925, Prowincjał Franciszkanów OFM (reformaci) do bpa S. K. Zdzitowieckiego, Panewnik 26 VI 1925.

²¹ Por. Arch. Domu, Księga protokołów Komitetu Odbudowy, Protokół z 16 VIII 1925 r.

Przyjęcie „nowego domu” odbyło się 13 czerwca 1926 r. w odpust parafialny św. Antoniego z Padwy. W uroczystościach uczestniczył biskup diecezjalny, z pobliskich parafii księża i salezjanie z Łodzi. Organizatorem placówki i pierwszym przełożonym został ks. Walenty Kozak²². Rok później generał ks. Filip Rinaldi ustanowił w Lutomiersku regularny Dom Zakonny pw. św. Franciszka Salezego²³.

Prace remontowo-adaptacyjne posuwały się dość szybko, skoro już wiosną 1927 r. przyjęto 8. chłopców, a w roku 1928/29 było ich 60., przysyłanych w większości przez Magistrat Warszawski. Na codzienne utrzymanie jednego młodzieńca Opieka Społeczna płaciła 2 zł. Przy oszczędnej i racjonalnej gospodarce była to kwota nawet wystarczająca. Dzięki zwiększonej powierzchni użytkowej zakładu w roku szkolnym 1929/30 w klasztornych murach znalazło schronienie 110. chłopców. Mniej więcej taka liczba utrzymywała się do końca II Rzeczypospolitej²⁴. Przez pierwsze dwa lata wszyscy chłopcy uczyli się w miejscowej szkole gminnej. Jesienią 1929 r. rozpoczęto prowadzić w klasztorze szkołę powszechną dla młodszych wychowanków i dzieci z okolicznych wsi. Nauczanie w klasztorze funkcjonowało do II wojny światowej²⁵.

11 września 1951 r. pożar zniszczył wszystkie dachy i całe piętro klasztoru, dlatego z powodu braku pomieszczeń salezjanie zrezygnowali z dalszego prowadzenia sierocińca w Lutomiersku. Odbudowany zakład przeznaczono na dom rekolekcyjny dla księży i osób świeckich. Dogodne położenie klasztoru w pobliżu dużego miasta pozwoliło odpowiedzieć na zapotrzebowanie różnorodnych grup przyjeżdżających na dni skupienia czy rekolekcje. Niestety od 1996 r. dom salezjański w Lutomiersku został zamknięty dla osób z zewnątrz z powodu otwarcia w nim Salezjańskiego Liceum Muzycznego im. ks. Chłondowskiego²⁶.

Salezjanie pracujący w Lutomiersku służyli także pomocą okolicznym księżom i ludności. Kościół zakonny-rektoralny był zawsze do dyspozycji wiernych, którzy uczęszczali na stałe nabożeństwa i przystępowali do sakramentów świętych. Księża w niedziele katechizowali młodzież, na życzenie zaopatrywali chorych oraz zastępowali duszpasterzy podczas ich urlopów. Przez pewien czas kilku

²² ADŁ, t. Lutomiersk, Dekret bpa W. Tymienieckiego z 28 V 1926 r. Nr 1963; *W Lutomiersku, „Pokłosie Salezjańskie”* 4 (1926), nr 9, s. 113–115; K. Pietrzyk, *Kronika domu salezjańskiego w Lutomiersku*, s. 4 (masz.).

²³ AIW, t. Lutomiersk, Dekret erekcyjny domu 27 Junii 1927 Nr 59; „Pokłosie Salezjańskie” 6 (1928), nr 1, s. 47.

²⁴ Por. J. Pietrzykowski, *Salezjanie w Lutomiersku wczoraj a dziś*, „Seminare” 1996, nr 12, s. 299.

²⁵ J. Krzemiński, *Lutomiersk na przestrzeni wieków*, Lutomiersk 1974, s. 79, 89 (masz.).

²⁶ AIW, t. Lutomiersk, Memoriał – Refleksje i plany, 28 IV 1957, ks. M. Kubrycht, *Protokoły posiedzeń rad inspektorialnych 1965–1968*, Łódź 16 VI 1966; *Kronika Domu 1959–1966*; *Protokół wizytacji kanonicznej 27 IX 1994*.

przełożonych miało od biskupa stałą delegację upoważniającą ich do asystowania przy zawieraniu związków małżeńskich w parafii²⁷.

Początkowo Zgromadzenie realizowało swoje posłannictwo młodzieżowe w instytucjach pozaparafialnych, takich jak: szkoły, oratoria, domy dziecka, bursy, małe seminaria. Polscy salezjanie nie mogli w pełni podporządkować się art. 10 Konstytucji „parafii z zasady nie przyjmować”, gdyż musieli uwzględnić potrzeby diecezji²⁸. Do podjęcia więc duszpasterstwa parafialnego w Łodzi skłoniły salezjanów warunki i potrzeby ludności oraz wymagania Kościoła lokalnego. Inicjatorem powstania nowej placówki duszpasterskiej na peryferiach miasta przy zbiegu ulic Pomorskiej i Zagajnikowej był biskup Tymieniecki, a wykonawcą Zgromadzenie Salezjańskie. Na mocy aktu rejentalnego z 20 marca 1927 r. nabyto plac o powierzchni 10 170 m² i drewniany jednopiętrowy budynek za 38 tys. zł. Biskup na ten cel wyłożył 30 tys. zł, a salezjanie na remont domu i zakup przyległego placu dołożyli 34 900 tys. zł²⁹. W zaadaptowanym budynku utworzono oratorium i małą kaplicę, w której w niedziele i święta odprawiano dla wiernych msze święte o godz. 10⁰⁰, a wieczorem nieszpory o godz. 17⁰⁰. Ponieważ najbliższa świątynia św. Józefa, znajdowała się przy ul. Ogrodowej, dlatego w tym rejonie miasta istniała konieczność budowy kościoła i utworzenia nowej parafii³⁰. Salezjanie kupili na Chojnach stary modrzewiowy kościół św. Wojciecha, który rozebrano, przewieziono i postawiono obok budynku oratoryjnego. 16 października 1927 r. prymas Polski kardynał August Hlond poświęcił „nową świątynię”, a 19 lipca następnego roku biskup Tymieniecki ustanowił parafię, powierzając ją salezjanom. Pierwszym jej proboszczem został ks. Stanisław Łukaszewski, a wikariuszem ks. Paweł Bazgier. Na terytorium nowej parafii mieszkało prawie 5 tys. wiernych wyznania rzymskokatolickiego. Ksiądz generał Rinaldi erygował 28 marca 1930 r. regularny Dom Zakonny pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus³¹.

Od października 1940 r. do stycznia 1945 r. kościół św. Teresy był zamknięty i przeznaczony przez hitlerowców na magazyn. Po wojnie świątynię uprzątnięto i przystosowano na nowo do sprawowania w niej służby Bożej. Kościół dREW-

²⁷ ADŁ, t. Lutomiersk, Odpowiedź na ankietę z 21 II 1948; bp W. Ziółek do ks. insp. Z. Wedera, Łódź 30 IV 1985.

²⁸ Ustawy Towarzystwa św. Franciszka Salezego, Warszawa 1925, s. 86.

²⁹ R. Kopczyński, *Historia parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Łodzi w latach 1928–1953*, Lublin 1993, s. 22 (masz.).

³⁰ „Wiadomości Szkoły Rzemiosł”, 3, 1927, nr 5, s. 1–2; „Pokłosie Salezjańskie” 5 (1927), nr 11, s. 321.

³¹ ADŁ, t. Parafia św. Teresy w Łodzi, ks. A. Łatka do bpa W. Tymienieckiego, 29 XI 1927; „Pokłosie Salezjańskie”, 11, 1927, nr 11, s. 321; A. Świda, *Towarzystwo Salezjańskie. Rys historyczny*, Kraków 1984, s. 132; S. Łukaszewski, *Na pamiątkę konsekracji dzwonów kościelnych parafii św. Teresy w Łodzi*, Łódź 1931, s. 7.

niany był w użytku do 1961 r., kiedy został rozebrany³². Pierwszym proboszczem po II wojnie światowej był ks. Aleksander Drozd (1945–1963). Za jego posługi w latach 1950–1961 wybudowano nową monumentalną świątynię wzniesioną na planie krzyża greckiego o wymiarach 50 na 50 m, nakrytą kopułą o średnicy 32 m i wysokości 53,20 m. W tym trudnym okresie dla Kościoła w Polsce budowa była możliwa ze względu na ofiarność parafian i mieszkańców Łodzi, pomoc Polonii zagranicznej i różne akcje podejmowane przez miejscowych duszpasterzy. Władze państwowe kilkakrotnie wydawały zakazy prowadzenia prac, bez podania uzasadnionej przyczyny. Wycofanie krzywdzących decyzji wymagało wielu zabiegów i „życiowego sprytu” ze strony proboszcza. Akcje tego rodzaju miały także dobrą stronę, ponieważ bardziej uwarściwiały i uaktywniały ofiarność i zaangażowanie wiernych³³. W Wielki Czwartek 23 marca 1967 r. w drodze z Łodzi do Warszawy zatrzymał się w kościele św. Teresy arcybiskup Agostino Casaroli, wysłuchał pięknego śpiewu chłopięcego chóru i zapoznał się z przebiegiem budowy obiektu sakralnego. Dużym wydarzeniem i dość odważnym przedsięwzięciem, jak na owe czasy, była inauguracja przeglądu pieśni i piosenek religijnych „Sacrosong 69”. Festiwal ten odbył się 17 i 18 maja, a obecnością swą zaszczycił organizatorów, wykonawców i uczestników kardynał Karol Wojtyła³⁴.

W duszpasterstwie parafialnym salezjanie realizują wszelkie zalecenia władz diecezjalnych i zakonnych, a w niektórych dziedzinach są wprost pionierami. To przecież przy tym kościele powstał w 1968 r. pierwszy w Łodzi Klub Inteligencji Katolickiej, który po czterech latach „przeniesiono” do katedry. W 1959 r. powstało w Łodzi Duszpasterstwo Niewidomych, założył je ks. Romuald Rak. Działo ono przy kościele św. Teresy do 1975 r. Duszpasterze bardzo czynnie i różnorodnie włączyli się w akcję milenijną. Znaczący był ich wkład pracy w zorganizowanie zakonnej wystawy 1000-lecia. Z posługi w konfesjonale korzysta bardzo wielu wiernych z innych parafii miasta i okolic³⁵. Od 1964 r. przy kościele św. Teresy prowadzone jest Duszpasterstwo Akademickie „Węzeł”. Z ośrodka tego korzysta przede wszystkim młodzież studiująca na Uniwersytecie Łódzkim, Akademii Medycznej i Wojskowej Akademii Medycznej. Na osiedlu akademickim, znajdującym się na terenie parafii św. Teresy, mieszka około 5 tys. studen-

³² Mały wiejski kościółek zbudowany w 1493 r. w stylu gotyckim. Do 1892 r. był kościołem filialnym par. Mieszki, a później w par. św. Wojciecha na Chojnach. Por. J. Kopczyński, dz. cyt., s. 55–56.

³³ Arch. zakł. Informator parafialny z 1978 r., s. 1; t. 4, Zakaz budowy, ks. A. Drozd do PRN miasta Łodzi, 23 III 1951; AIW, t. Łódź–Nowotki, J. Oleniczak kierownik „American Relief for Poland” do ks. A. Drozda, 14 III 1955.

³⁴ *Kronika domu salezjańskiego w Lutomiersku 1966–1969*; „Słowo Powszechne”, 22 V 1969; WSW do Urzędu do Spraw Wyznań w Warszawie, Łódź 19 V 1969.

³⁵ Tamże, 25 X 1966; „Zakony męskie na terenie miasta nie przejawiają z wyjątkiem parafii salezjańskiej do wykraczania poza tradycyjne normy działalności”, tamże, 4 XII 1965.

tów³⁶. Od 1991 r. duszpasterz akademicki prowadzi przy kościele Księgarnię Salezjańską. Dużym powodzeniem cieszą się pielgrzymki do sanktuariów krajowych i zagranicznych. Wyjazdy modlitewne organizowane dla parafian i osób chętnych z miasta dostarczają uczestnikom niezapomnianych przeżyć.

Kościół św. Teresy był udostępniany także na uroczystości o zasięgu krajowym. W nim odbył się m.in. Salezjański Ogólnopolski Kongres Misyjny (1–3 X 1975 r.) połączony z odpustem parafialnym. Z tej okazji społeczeństwo łódzkie zapoznało się w 20. kościołach miasta z problematyką misyjną (26–30 IX). Klub Inteligencji Katolickiej organizował sesje naukowe poświęcone także niektórym encyklikom papieskim (*Humanae vitae*), odbywały się też Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej³⁷. W 1992 r. w świątyni oddano do użytku nowe koncertowe 66-głosowe organy. Od tego czasu na stałe w rozkład uroczystości majowych wpisane są festiwale organowe odbywające się pod patronatem Akademii Muzycznej, ponadto okazjonalne koncerty i występy chórów i zespołów instrumentalno-wokalnych uwalniają ludzi na piękno muzyki sakralnej i patriotycznej³⁸.

Okresowo salezjanie pracowali także w duszpasterstwie wojskowym na terenie Łodzi. Pierwszym z nich był ks. Franciszek Kamiński, którego już od 1954 r. zaangażowano w charakterze kapelana pomocniczego, od 1963 r. jako kapelana, a w 1967 r. został on proboszczem Garnizonu Nr 2. Początkowo duszpasterz mieszkał w domu zakonnym przy ul. Wodnej 36, skąd dojeżdżał do kościoła św. Jerzego, a następnie w związku zmianą funkcji i zwiększeniem obowiązków, wynajmował mieszkanie blisko świątyni. Staraniem duszpasterza i Komitetu Budowy do 1974 r. wybudowano z ofiar wiernych nową plebanię³⁹. Do obsługi kościoła garnizonowego przełożeni zgodnie z zapotrzebowaniami oddelegowali dwóch, a od 1976 r. trzech księży. Zamieszkanie trzech współbraci na plebanii umożliwiało prowadzenie życia wspólnotowego. Po przeniesieniu (21 VII 1981 r.) ks. Kamińskiego na inną placówkę, salezjanie wycofali się z pracy duszpasterskiej w parafii garnizonowej w Łodzi⁴⁰.

W 1981 r. inż. Hieronim Rynkiewicz ofiarował salezjanom grunt między Łodzią a Zgierzem na terenach przeznaczonych pod budowę domów jednorodzinnych. Nowi właściciele zamierzali przygotować tam dom na letnie akcje młodzieżowe. Wybudowano małą kaplicę, którą 4 kwietnia 1982 r. poświęcił biskup

³⁶ Arch. Zakł., Kronika domu i parafii św. Teresy; L. Stępień, A. Gralińska, *Historia Duszpasterstwa Akademickiego „Węzeł”*, (masz.); *Kronika Jubileuszowa XXV lat Węzła*; Sprawozdanie podczas wizytacji kanonicznej bpa Adama Lepy, 3 II 1990.

³⁷ Kronika domu i parafii św. Teresy.

³⁸ Księga ogłoszeń parafialnych.

³⁹ AIW, Teczka personalna, Książd insp. A. Świda do ks. J. Humeńskiego, Łódź 31 I 1967; ADŁ, Św. Jerzy, Protokół Komitetu Budowy Plebanii z 23 V 1973.

⁴⁰ AIW, Teczka personalna, ks. F. Kamiński do ks. insp. F. Żołnowskiego, Łódź 19 I 1976. Ks. Kamiński opuścił Zgromadzenie i został inkardynowany do diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

Bohdan Bejze i tak rozpoczęło duszpasterstwo na terenie parafii św. Antoniego w Łagiewnikach⁴¹. W latach 1987–1991 wybudowano nową plebanię, przeznaczając część budynku dla młodzieży (oratorium). Oprócz kaplicy rektor obsługuje Państwowy Dom Pomocy Społecznej przy ul. Chełmskiej 16/18 (par. Matki Boskiej Dobrej Rady w Zgierzu)⁴².

Na prośbę Rady Miejskiej w Poddębicach, Towarzystwo Salezjańskie w 1995 r. otworzyło placówkę oświatową w tym mieście. W roku akad. 1995/96 rozpoczęła działalność Salezjańska Policealna Szkoła Biznesu i Administracji im. ks. J. Bosko. Jednak z powodu braku kandydatów po dwóch latach zawieszono jej działalność. Aktualnie salezjanie w Poddębicach prowadzą tylko oratorium oraz przygotowują się do otwarcia nowej szkoły⁴³.

Oprócz działalności podejmowanych wspólnotowo przez poszczególne domy zakonne, przełożeni na prośbę biskupa diecezjalnego oddelegowywali poszczególnych współpracowników do pracy w Kościele łódzkim. Przez kilka lat salezjanie (ks. H. Tkaczyk, ks. S. Groń) pełnili obowiązki wikariusza w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Łodzi. Z Lutomierska ks. Tadeusz Żurawski dojeżdżał do kościoła Najświętszego Serca Jezusowego na Retkini oraz od 1980 r. obsługiwał dom poprawczy w Ignaciewie⁴⁴. Dwóch salezjanów pełniło posługę ojca duchownego w Wyższym Seminarium Duchownym (J. Rykała 1961–1965, A. Janeczek od 1990). W charakterze wykładowców tej uczelni pracowali m.in. ks. mgr Czesław Urbaniak, ks. dr Marian Graczyk, ks. dr Aleksander Janeczek i ks. prof. Henryk Skorowski⁴⁵.

Duży wkład i niemały już dorobek artystyczny mają salezjanie w dziedzinie sztuki sakralnej. Jest to szczególnie widoczne w projektowaniu i wykonywaniu wystrojów świątyń. Projekty artysty plastyka ks. Tadeusza Furdyny są realizowane w większości nowych kościołów łódzkich. Ponadto od 1967 r. jest on członkiem diecezjalnej Komisji do Spraw Budowlanych i Konserwatorskich. Ksiądz Żurawski specjalizuje się głównie w wykonywaniu witraży do kościołów. Obecność ks. Wincentego Kiliana została zaznaczona głównie poprzez mozaiki i obrazy do ołtarzy⁴⁶.

Wkład salezjanów w życia Kościoła łódzkiego jest widoczny na wielu płaszczyznach. Jeżeli w okresie międzywojennym wybudowano 7 nowych kościołów i erygowano 9 parafii, w tym kościół i parafię św. Teresy oraz kaplicę publiczną przy ul. Wodnej, to bez wątpienia była to znaczna pomoc w uzupełnieniu sieci

⁴¹ AIW, t. Łódź – Kuria, ks. insp. W. Szulczyński do bpa J. Rozwadowskiego, Łódź 31 III 1981. W styczniu 1983 r. proboszcz przekazał część kartoteki. Opieką duszpasterską salezjanin obejmuje ok. 280 rodzin. Por. Kronika Zgierz–Chełmy.

⁴² 2 XII 1992 r. abp W. Ziółek poświęcił nową kaplicę w PDPS, tamże.

⁴³ AIW, t. Poddębice, Rada Miejska w Poddębicach do Inspektoratu TS; 14 II 1995; Decyzja Nr 41/96 Kuratora Oświaty w Sieradzu, z dniem 11 III 1996 r. uprawnienia szkoły publicznej.

⁴⁴ Arch. zakł., Kronika domu św. Barbary (Wodna), Kronika domu w Lutomiersku.

⁴⁵ Relacja ustne spisane w wywiadzie, Łódź 20 I 1998.

⁴⁶ Kalendarz 1997, Realizacje projektów w Salezjańskiej Pracowni Witraży; *Męka Pańska w twórczości ks. Tadeusza Furdyny*, Warszawa 1997.

obiektów kultu religijnego. Pierwszy ordynariusz wyraźnie doceniał duchowych synów ks. Bosko, skoro pod względem liczby domów zakonnych, liczby współbraci i prowadzonych dzieł, salezjanie znaleźli się na pierwszym miejscu w diecezji. Natomiast po wojnie, gdy w okresie „błędów i wypaczeń” w Łodzi budowano tylko jeden kościół – św. Teresy – to było już duże osiągnięcie⁴⁷. Obecnie salezjanie są obecni na terenie archidiecezji szczególnie na polu szkolnictwa. To przecież przy ul. Wodnej otwarto pierwsze liceum katolickie. Od 1992 r. w KIK-u salezjanie systematycznie wygłaszają po kilka odczytów rocznie. Klerycy salezjańscy pomagają w organizowaniu skupień adwentowych i wielkopostnych, wieczorów kolędowych itp. imprez. Od 1993 r. systematycznie 3–4 razy w roku odbywają się przy ul. Wodnej całodzienne spotkania byłych wychowanków duszpaństwa akademickiego ojców jezuitów prowadzone przez o. Huberta Czumę (obecnie pracującego w Radomiu). W czasie tych spotkań salezjanie nie tylko udostępniają pomieszczenia (kaplicę, kościół, pokój nauczycielski, stołówkę, sanitariaty), ale pomagają w organizacji i służą jako spowiednicy⁴⁸.

⁴⁷ Por. Z. Czosnykowski, art. cyt., s. 73.

⁴⁸ Relacja ustna p. H. Zaborowskiej spisana w wywiadzie, Łódź 4 III 1998.

